

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Мілька Алла Іванівна

УДК 658.155 : 334 (477) (043)

**ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Гончаренко Владислав Васильович,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
професор кафедри міжнародної економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Гросул Вікторія Анатоліївна,
Харківський державний університет харчування
та торгівлі, завідувач кафедри економіки та
управління;

кандидат економічних наук, доцент
Мельник Ірина Миколаївна,
Львівський торговельно-економічний університет,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної
справи

Захист відбудеться 30 листопада 2016 р. о 13⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.877.01 у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

Автореферат розісланий «___» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Ю. Вергал

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Споживча кооперація має унікальну соціально-економічну природу, що базується на ідеї економічної самодопомоги широких верств населення з метою самозабезпечення необхідними товарами та послугами. Цілі та завдання підприємств і організацій споживчої кооперації суттєво відрізняються від традиційних форм ведення бізнесу, тому займають особливе місце в економіках багатьох країн світу. В Україні, на жаль, ця особливість споживчої кооперації через різні причини була втрачена. Критерієм оцінки ефективності підприємств і організацій споживчої кооперації залишилися лише традиційні економічні показники – прибуток, рентабельність тощо. У зв'язку з цим розробка нових теоретичних і прикладних підходів до оцінки ефективності соціально-економічної діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації України, вдосконалення механізмів, методів та інструментів їх функціонування на основі світового досвіду є досить важливим науковим завданням.

Основні проблеми та перспективи розвитку системи споживчої кооперації дослідили у своїх працях такі провідні вчені: М. Аліман, В. Апопій, С. Бабенко, П. Балабан, В. Блістер, А. Бернвальд, О. Березін, С. Гелей, Я. Гончарук, В. Гончаренко, В. Жигалов, І. Маркіна, Б. Мартос, В. Марцин, М. Овчарук, Н. Педченко, М. Рогоза, А. Семенов, Г. Складар, В. Смірнов, О. Трут, М. Туган-Барановський, А. Фрідман, Ф. Хміль, О. Чаянов та ін. Вагомий внесок у дослідження ефективності діяльності підприємств зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: І. Бланк, Р. Валеви́ч, В. Власенко, В. Гонжаров, В. Гросул, Г. Єфремова, Є. Коробейнікова, А. Крим, А. Куценко, Л. Лігоненко, А. Лісна, І. Мельник, Л. Омелянович, О. Пігунова, С. Покропивний, А. Раїцький, А. Садеков, А. Стрікланд, В. Стрігін, Д. Терновський, А. Томпсон та ін.

Високо оцінюючи їхній внесок у вирішення багатьох теоретичних і прикладних питань забезпечення ефективності діяльності підприємств, зокрема споживчої кооперації, слід зазначити, що в сучасних умовах реформування економіки України виникла необхідність розробити нові концептуальні підходи та механізми підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, які можуть стати однією із потенційних «точок економічного зростання», особливо у сільській місцевості. Існує нагальна потреба у побудові нової парадигми оцінки ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, розробці нових підходів до вдосконалення організаційно-методичного забезпечення процесу управління кооперативними підприємствами, удосконалення фінансово-господарського механізму діяльності та методичного інструментарію управління прибутком підприємств та організацій споживчої кооперації на основі зарубіжного досвіду, сучасних систем і методів планування та моделювання.

Актуальність цих проблем, недостатня розробленість теоретичної і методично-прикладної бази й зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» в межах тем: «Методологія та практика управління системою споживчої кооперації України в умовах трансформації національної економіки» (номер державної реєстрації 0110U000931), в якій дисертанткою було запропоновано авторське визначення терміна «споживча кооперація»; стратегічний підхід до розробки заходів з підвищення ефективності соціально-економічної діяльності організацій та підприємств споживчої кооперації на основі адаптованої збалансованої системи показників; модель адаптованого управління прибутком організацій та підприємств споживчої кооперації; «Ринково-адаптований механізм управління сучасною соціально-економічною системою» (номер державної реєстрації 0110U000932), в якій дисертанткою було визначено поняття «управління прибутком» та «механізм управління прибутком», запропоновано класифікацію видів ефективності діяльності організацій та підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної та соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

Досягнення поставленої мети обумовило вирішення наступних завдань:

- виявити особливості соціально-економічної природи споживчої кооперації;
- ідентифікувати та охарактеризувати чинники, що визначають ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації;
- здійснити систематизацію існуючих підходів до оцінки ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації;
- визначити загальні тенденції розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації України;
- провести діагностику фінансово-економічного стану підприємств та організацій споживчої кооперації України;
- оцінити соціальну складову діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації України;
- розробити нові напрями підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації;
- розробити методичний підхід до прогнозування ефективності економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації;
- удосконалити модель оцінки ефективності управління соціально-економічною діяльністю підприємств та організацій споживчої кооперації.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади підвищення ефективності соціально-економічної діяльності кооперативних підприємств та організацій.

Методи дослідження. Поставлені у дисертаційній роботі завдання виконано за допомогою загальнонаукових прийомів і методів дослідження: аналізу та синтезу, індукції і дедукції – для деталізації об’єкта і предмета дослідження, вивчення діючої практики оцінки ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації; системного і комплексного підходів – для визначення особливостей соціально-економічної діяльності споживчої кооперації, здійснення діагностики ефективності підприємств та організацій споживчої кооперації України; діалектичного підходу та історичного методу – для дослідження формування соціально-економічної природи споживчої кооперації; наукової абстракції – для аналізу економічної сутності категорій; логічного аналізу – для формулювання висновків і вдосконалення механізму управління прибутком, узагальнення сутнісних характеристик і особливостей оцінки ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації; збалансованої системи показників, матричного методу – для розробки рекомендацій щодо вдосконалення процесу управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації і підвищення їх ефективності; порівняльного та економіко-статистичного аналізу – для дослідження сучасного стану та перспектив розвитку споживчої кооперації, при оцінці динаміки змін показників; табличного методу – для представлення розрахунків і оцінки конкретних результатів. Обробка даних і апробація розроблених моделей здійснювалася за допомогою сучасних інформаційних технологій, зокрема табличного процесора Microsoft Excel.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становлять чинні законодавчі та нормативно-правові акти України, постанови Ради правління і матеріали з’їздів споживчої кооперації, статистична звітність і документація підприємств та організацій споживчої кооперації, наукові дослідження вітчизняних та іноземних учених, результати власних спостережень щодо ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, матеріали засобів масової інформації та інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних підходів до підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну і виносяться на захист, конкретизуються в наступному:

удосконалено:

обґрунтування на основі міжнародного досвіду унікальності неприбуткової соціально-економічної природи кооперативних підприємств та організацій, зокрема споживчої кооперації, що, на відміну від традиційних підходів, базується на встановленні мети кооперативних форм господарювання, яка

полягає не у прагненні до отримання прибутку, а у забезпеченні пайовиків необхідними товарами та/чи послугами за їх собівартістю, тому прибуток, що виникає в кооперативних підприємствах має особливу економічну природу та є своєрідним «побічним ефектом» унаслідок неможливості попереднього точного розрахунку собівартості, що, у свою чергу, обумовлює особливий механізм його розподілу серед клієнтів-пайовиків у вигляді кооперативних виплат пропорційно до користування послугами, у зв'язку з цим упровадження пропонованого підходу у споживчій кооперації України дозволить аргументувати доцільність зарахування її підприємств і організацій до неприбуткових установ згідно із податковим законодавством із відповідним пільговим оподаткуванням;

визначення поняття «соціально-економічна ефективність споживчої кооперації», яке розглядається як ступінь задоволення потреб пайовиків при безбитковій господарській діяльності кооперативних підприємств і організацій, у якому, на відміну від існуючих підходів, акцентується увага не на економічному, а на соціальному ефекті, отриманому в процесі здійснення кооперативної діяльності, на основі чого зроблено висновок про некоректність визначення ефективності діяльності кооперативних підприємств і організацій лише за економічними показниками;

комплекс критеріїв оцінки ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації України, в якому на відміну від існуючих, використано як традиційні показники економічної ефективності підприємств (валовий дохід, рентабельність тощо), так і показники соціальної ефективності, які характеризують рівень впливу на якість життя населення, що дозволило запропонувати практичний інструментарій комплексної оцінки соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації України та оцінити соціальну роль споживчої кооперації, особливо у сільській місцевості;

модель адаптивного управління соціально-економічною діяльністю підприємств та організацій споживчої кооперації, що, на відміну від існуючих, передбачає використання матричного методу та надає можливість комплексно оцінювати ефективність управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації, визначати «вузькі місця» та діагностувати основні проблеми, які призводять до її зменшення;

набули подальшого розвитку:

методичний інструментарій управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації України на основі збалансованої системи показників, який, на відміну від існуючих, поряд з такими складовими, як «внутрішні бізнес-процеси», «розвиток», «фінанси», «клієнти» та «навчання» включає також складову «пайовики», що дозволило врахувати особливості соціально-економічної природи споживчої кооперації та більш чітко визначити проблеми функціонування і перспективи розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації України;

методичний підхід до прогнозування економічної ефективності господарської діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, що, на противагу існуючим, ґрунтується на використанні рівнянь ряду Фур'є, дозволяє врахувати вплив сезонної складової на динаміку чистого прибутку та спрогнозувати його значення для забезпечення беззбиткової діяльності кооперативних підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. Основні наукові положення дисертаційної роботи доведені до рівня методичних рекомендацій, які можна використовувати у практиці господарювання організацій та підприємств споживчої кооперації та у навчальному процесі.

До результатів дослідження, які мають найбільше практичне значення, належать: методичний інструментарій щодо зарахування кооперативних підприємств і організацій до неприбуткових установ і управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації України на основі збалансованої системи показників; модель адаптивного управління соціально-економічною діяльністю підприємств та організацій споживчої кооперації; методичний підхід до прогнозування ефективної економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

Обґрунтовані в дисертації висновки і рекомендації схвалено та прийнято до впровадження Полтавською обласною спілкою споживчих товариств (довідка про впровадження № 13-199 від 24.03.2016 р.), Миколаївською обласною спілкою споживчих товариств (довідка про впровадження № 01-01/139 від 26.05.2016 р.), Черкаською обласною спілкою споживчих товариств (довідка про впровадження № 05-20/19 від 25.05.2016 р.). Науково-методичні розробки використовуються у процесі викладання навчальних дисциплін «Управління ефективністю» та «Споживча кооперація» у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (довідка про впровадження № 45-15/153 від 22.12.2015 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням здобувача, у якій викладено авторський підхід до підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, рекомендації та наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, та ті, що оприлюднені у наукових виданнях, отримані автором самостійно. З наукових праць, що видані у співавторстві, в дисертації використано тільки ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача та становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на 10 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека і проблеми

господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем» (м. Полтава, 2009 р.); V та VI Міжнародних науково-практичних конференціях «Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти» (м. Полтава, 2010, 2012 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання фінансів, бухгалтерського обліку, корпоративного управління» (м. Ростов-на-Дону, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми економіки і менеджменту» (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Перспективні питання економіки та управління» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, управління, право: проблеми і перспективи розвитку» (м. Ковентрі, Великобританія, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні шляхи розвитку в сучасних умовах» (м. Київ, 2016 р.), XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2016 р.).

Публікації. За результатами проведеного дослідження автором опубліковано 21 наукову працю загальним обсягом 5,6 друк. арк., у тому числі 16 одноосібних, із яких – 1 стаття у колективній монографії, 6 – у наукових фахових виданнях України, 4 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз та у наукових періодичних виданнях інших держав, 10 праць – у збірниках за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 234 найменувань і 21 додатку на 24 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 170 сторінок, містить 16 таблиць, 35 рисунків (із яких 5 таблиць та 3 рисунки повністю займають площу сторінки) та 15 формул.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, предмет і об'єкт, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію та публікації, структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретичні засади функціонування та оцінки ефективності кооперативних підприємств та організацій»** досліджено основні засади формування соціально-економічної природи споживчої кооперації; проаналізовано соціальну та економічну складові діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації та чинники, що впливають на їх ефективність; систематизовано основні підходи до оцінки ефективності діяльності кооперативних підприємств та організацій.

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, в яких досліджувалася сутність діяльності споживчої кооперації, дав можливість

виявити, що вона має унікальну соціально-економічну природу, яка базується на ідеї економічної самопомоги населення з метою самозабезпечення необхідними товарами та послугами. Встановлено, що особливість кооперативних форм господарювання у більшості країн світу полягає у тому, що члени-пайовики кооперативів, у тому числі і споживчих, є одночасно їх власниками та клієнтами (користувачами послуг). Тому кооператив як господарюючий суб'єкт надає послуги не стороннім особам (клієнтам), а переважно або виключно своїм членам-власникам. Ця обставина обумовлює прагнення кооперативу до максимального здешевлення організованих ним для своїх членів послуг, а не отримання прибутку від такого надання для подальшого розподілу його між власниками (що характерно для суб'єктів підприємницької діяльності).

З огляду на вищезазначене було зроблено висновок про особливу природу кооперативного прибутку. Кооперативні форми господарювання прагнуть надавати послуги своїм членам-пайовикам на неприбуткових засадах, тобто за собівартістю. Однак собівартість неможливо визначити наперед. Тому члени кооперативу, будучи його рівноправними співвласниками, спільно приймають рішення про механізм фінансування його діяльності. Джерелами такого фінансування є внески (вступні та пайові) та плата за послуги кооперативу, розмір яких має гарантовано покривати витрати кооперативу. Тому кооператив встановлює плату за свої послуги (ціни, розцінки) «з запасом» від планової собівартості для недопущення виникнення збитків. Звідси й виникає перевищення доходу над витратами кооперативу, що для будь-якого суб'єкта підприємництва цілком справедливо вважається прибутком. Це перевищення доходів над витратами у кооперативі є не метою діяльності, а наслідком неможливості точного попереднього встановлення плати за послуги на рівні собівартості. Виявлено, що в кооперативах існує особливий механізм розподілу між клієнтами-пайовиками отриманого кооперативом прибутку у вигляді кооперативних виплат пропорційно до користування послугами, що фактично є поверненням пайовикам надлишково сплачених кооперативу коштів за його послуги.

На основі цього підходу було сформовано авторське бачення неприбуткової природи кооперативних форм господарювання, зокрема споживчої кооперації. Обґрунтовано, що поняття «неприбуткова діяльність» у кооперативах не означає відсутність прибутку чи отримання збитків. Цей термін означає лише те, що така економічна категорія як прибуток не є метою кооперативної діяльності. Крім цього, прибуток у кооперативних формах господарювання з економічного погляду має іншу економічну природу, ніж у підприємницьких, бо отримується переважно від обслуговування власників-пайовиків.

Узагальнення думок учених щодо трактування змісту ефективності діяльності підприємств свідчить про те, що ця категорія по відношенню до підприємств та організацій споживчої кооперації має дві важливі взаємопов'язані складові – соціальну та економічну, які в комплексі формують соціально-економічну ефективність діяльності. Обґрунтовано, що соціально-економічна

ефективність споживчої кооперації характеризується не стільки економічною ефективністю (відношенням корисного ефекту до витрат на його одержання), скільки соціальною ефективністю, що визначається показниками, які відображають рівень впливу суб'єкта господарювання на суспільство та/чи якість життя населення. У ході проведеного аналізу було зроблено висновок про те, що зазначені вище міжнародні принципи та механізми кооперативної діяльності практично не застосовують підприємства та організації споживчої кооперації України, які в основі свого функціонування зберегли старий господарський механізм, головним критерієм ефективності якого є прибуток. Це дозволило висунути гіпотезу стосовно можливого негативного впливу цього факту на сучасний стан споживчої кооперації України, ефективність її соціально-економічної діяльності та перспективи подальшого розвитку.

У другому розділі **«Ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації України»** здійснено моніторинг стану та загальних тенденцій розвитку споживчої кооперації; проведено оцінку соціальної та економічної діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації України, включаючи процес управління формуванням і розподілом прибутку.

Аналіз основних тенденцій розвитку споживчої кооперації засвідчив значне зниження таких показників соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації як: частка кооперативного сектора в національній економіці, процент кооперування населення країни, темпи зростання членства у споживчій кооперації. Встановлено, що за період 1990-2015 рр. відбулося скорочення кількості пайовиків споживчої кооперації в 57,6 раза (із 12,5 млн до 217 тис. осіб). Якщо на початку 90-х рр. членами системи споживчої кооперації України було 42,7 % населення, то зараз цей показник становить лише 0,48 %. В інших європейських країнах соціальна ефективність національних систем споживчої кооперації є значно вищою. Крім цього, кількість підприємств роздрібної торгівлі споживчої кооперації за цей період скоротилась із 73,6 тис. до 6,9 тис. одиниць, а отже, значно скоротились і обсяги товарообороту, відповідно значно зменшилася кількість працівників споживчої кооперації.

У ході дослідження показників економічної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації було з'ясовано, що станом на 31.12.2015 р. 4324 підприємств обласних спілок споживчих товариств споживчої кооперації працювали прибутково, чистий прибуток від їх господарської діяльності становив 171720 тис. грн. Коефіцієнти загальної ліквідності та фінансової стійкості обласних спілок споживчих товариств за 2011-2015 рр. перевищували нормативне значення, що дало підстави стверджувати про здатність цих спілок виконувати свої фінансові зобов'язання. Рентабельність активів зростала у Житомирській, Кіровоградській, Одеській облспожиспілках, однак рентабельність продаж і рентабельність основних засобів переважної більшості облспожиспілок має тенденцію до зниження. В

обласних спілках споживчих товариств спостерігається позитивна тенденція - зменшення фактичного значення коефіцієнта концентрації позикового капіталу.

Зроблено висновок, що визначальними факторами, які негативно впливали на функціонування підприємств і організацій споживчої кооперації, були: неадаптованість до жорсткої конкуренції застарілого, орієнтованого на прибуток (а не на обслуговування пайовиків, як це є у більшості країн світу), механізму кооперативної діяльності; низька мотивація членства; організаційно-структурні зміни у системі споживчої кооперації та загальна економічна ситуація у країні.

У третьому розділі **«Напрями підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації України»** розроблено окремі рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації; запропоновано методичний підхід до прогнозування прибутку підприємств та організацій споживчої кооперації; створено матричну модель оцінки ефективності управління діяльністю кооперативних підприємств та організацій.

Розроблено нову парадигму членства у споживчій кооперації і механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій (рис. 1),

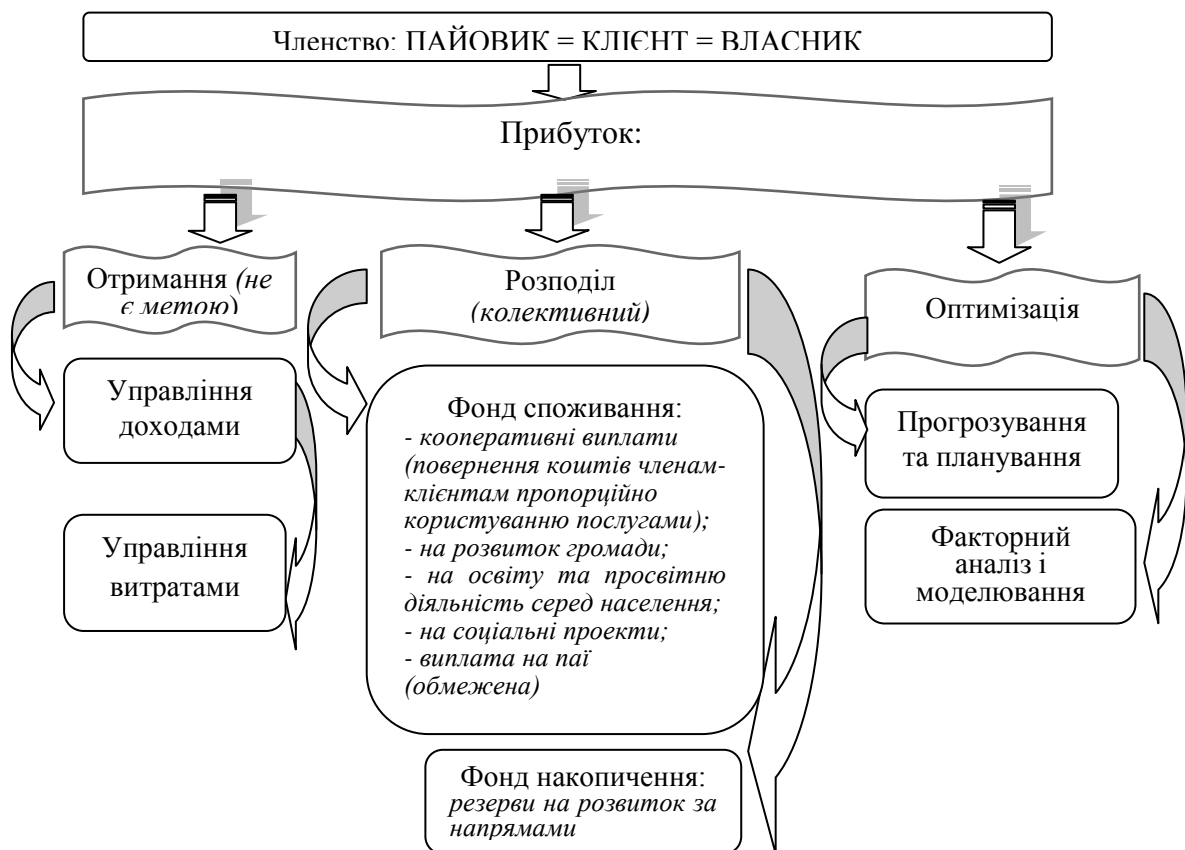

Рис. 1. Нова парадигма членства і механізму управління прибутком кооперативних підприємств та організацій України

яка сформована на основі багаторічного успішного досвіду діяльності споживчих товариств у різних країнах світу та з метою відродження традиційного неприбуткового кооперативного господарсько-фінансового механізму діяльності на основі повернення до принципу тотожності власника і клієнта кооперативного підприємства.

Цей принцип є базовим для усіх кооперативних форм господарювання в усіх країнах. Він означає, що кооперативне підприємство чи організація є власністю та управляється тими, хто користується його послугами. Таким чином, члени-пайовики кооперативу є одночасно його рівноправними власниками та клієнтами, а кооперативне підприємство чи організація існують для задоволення їх потреб, а не для отримання прибутку, що й відрізняє кооперативні форми господарювання від підприємницьких.

Крім цього, іншою важливою складовою пропонованого підходу є нова концепція механізму управління прибутком кооперативних підприємств і організацій, який за спільним рішенням пайовиків (при прийнятті якого кожен член має лише один голос, незалежно від розміру паю) буде розподілятися у Фонд накопичення і у Фонд споживання. Фонд накопичення слід використовувати для акумуляції резервів, які забезпечать захист від непередбачуваних ризиків і сприятимуть сталому довгостроковому розвитку кооперативного підприємства. Кошти Фонду споживання планується використовувати за кількома напрямками, найважливішим із яких мають стати кооперативні виплати. Кооперативні виплати – це унікальний механізм фінансових взаємовідносин між кооперативним підприємством і його членами. Ці виплати пропонується здійснювати щорічно пропорційно до обсягів придбаних у кооперативі товарів (послуг), що фактично буде поверненням членам-клієнтам переплачених понад собівартість коштів після її визначення за результатами фінансового року. Кооперативні виплати є основним елементом неприбуткового механізму кооперативної діяльності, що забезпечує ефективну беззбиткову діяльність кооперативу та поєднання приватних і колективних інтересів членів-пайовиків. Іншу частина коштів Фонду споживання можна використовувати за спільним рішенням на фінансування різноманітних програм, спрямованих на задоволення колективних потреб членів кооперативу чи територіальної громади, де він діє, а також на залучення нових членів, освітні та просвітницькі заходи.

Готовність підприємств та організацій споживчої кооперації України до впровадження запропонованого підходу дозволить кардинально підняти ефективність їх соціально-економічної діяльності та вирішити питання про отримання ними статусу неприбуткових організацій і отриманням відповідних податкових пільг.

З метою підвищення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації розроблено методичний інструментарій кооперативного управління на основі збалансованої системи економічних і соціальних показників. Запропоновано комплекс показників соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої

кооперації, до яких, зокрема, належать: 1) частка прибутку, що повертається членам-клієнтам пропорційно до користування послугами споживчого товариства чи райспоживспілки; 2) відхилення цін підприємств і організацій споживчої кооперації від середньоринкових цін; 3) відсоток охоплення населення членством у споживчій кооперації; 4) темпи зростання членства у споживчій кооперації; 5) співвідношення кількості пайовиків до працівників споживчої кооперації; 6) частка прибутку, що спрямовується на різноманітні освітні програми для членів і працівників споживчої кооперації; 7) частка прибутку споживчих товариств або райспоживспілок, що спрямовується на розвиток своїх територіальних громад. Слід зазначити, що цей набір показників розроблено на основі досвіду функціонування споживчої кооперації в різних країнах світу, і він може бути індикатором реформування підприємств і організацій споживчої кооперації України на основі міжнародних кооперативних принципів. У дисертаційній роботі розроблено стратегічну карту розвитку кооперативних підприємств та організацій, а також запропоновано методичний підхід щодо прогнозування прибутку, який ґрунтується на використанні рівнянь ряду Фур'є, що дозволяє врахувати вплив сезонної складової на динаміку чистого прибутку та дає можливість спрогнозувати його значення. Доведено доцільність застосування цієї методики та розраховано прогнозний прибуток на прикладі Полтавської обласної спілки споживчих товариств України. Для цього було створено моделі тренда, що описують чистий прибуток (рис. 2).

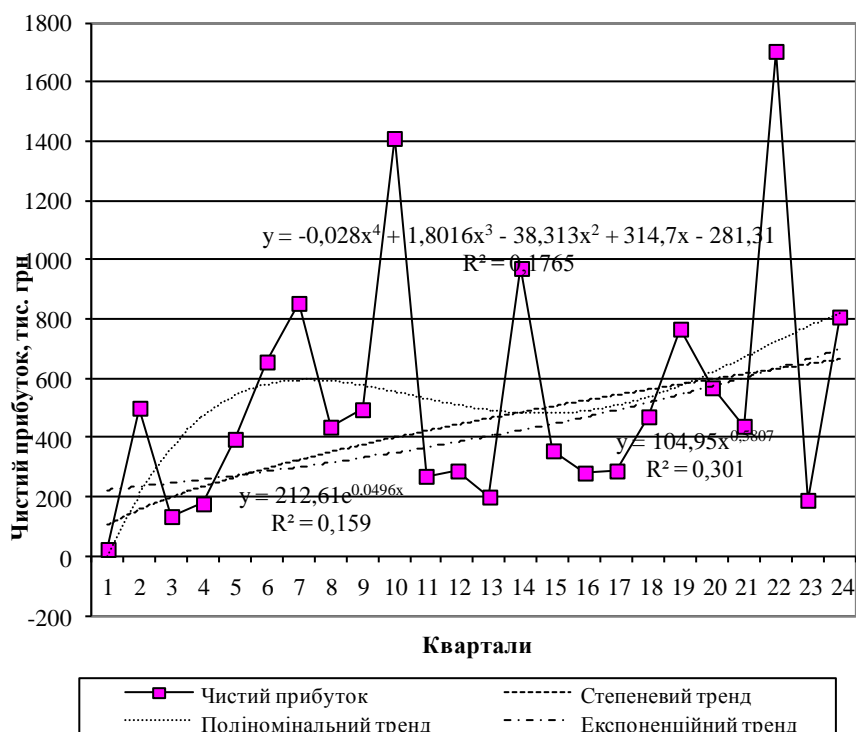

Рис. 2. Фактичне значення чистого прибутку Полтавської обласної спілки споживчих товариств за квартали 2010-2015 рр.

Оскільки дані про чистий прибуток (фактор Y) надані за кожен квартал, а не помісячно, то було усунено вплив сезонних факторів за методом ковзної

середньої з лагом $m = 4$. На основі отриманих сезонних компонентів (S) із п'яти рівнянь тренда (T) було розраховано похибки побудованих моделей (E). За результатами практичної апробації встановлено, що абсолютно непридатними для прогнозування чистого прибутку Полтавської обласної спілки споживчих товариства України є степеневий і поліноміальний тренди. Врахувавши вплив сезонної складової, вдалося значно підвищити точність показників лінійного та степеневого трендів. Точність моделі з лінійним трендом, початковий коефіцієнт детермінації якої становив 9,2 %, становить 73,33 %. Подібна ситуація склалася з логарифмічним (59,12 %) і експоненційним трендом (36,68 %). Проте останні моделі все-таки не відповідають критеріям надійності та результати таких розрахунків трудомісткі. З метою підвищення ефективності та надійності моделі, а також спираючись на результати узагальнення наукових досліджень, доведено значний вплив сезонної складової, а розрахунки параметрів цієї компоненти доцільно проводити шляхом її розкладання у ряд Фур'є.

Відповідно до проведених розрахунків, функція ряду Фур'є для Полтавської обласної спілки споживчих товариств матиме такий вигляд:

$$Y = 529,50 - 269,94 \sin\left(\frac{\pi}{2}(x - 5,144)\right) + 161,25 \sin(\pi(x + 0,482)) \quad (1)$$

При перевірці якості моделі коефіцієнт детермінації становив 90,59 %, що дозволило зробити висновок про тісноту зв'язку між досліджуваними показниками.

На основі отриманої функції ряду Фур'є для Полтавської обласної спілки споживчих товариств визначено інтервали довіри для прогнозування чистого прибутку на 2017 р. У результаті отримано наступні дані, які відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Довірчі інтервали для прогнозу чистого прибутку Полтавської обласної спілки споживчих товариств на 2017 р., тис. грн

Квартал	Нижня межа довірчого інтервалу	Прогнозні дані	Верхня межа довірчого інтервалу
1 кв. 2017 р.	480,92	548,92	616,92
2 кв. 2017 р.	675,42	770,92	866,42
3 кв. 2017 р.	935,63	1067,92	1200,21
4 кв. 2017 р.	621,98	709,92	797,87

У ході розробки матричної моделі оцінки ефективності управління діяльністю підприємств та організацій споживчої кооперації України було визначено три групи показників – «ресурси», «витрати», «результати», а також створено алгоритм ефективного управління доходами та витратами кооперативних підприємств. На основі цього було розраховано інтегральні показники оцінки ефективності управління підприємствами Полтавської ОСС, Гадяцької РСС, Миргородської МРБ, в результаті чого було зроблено висновок

про наявність у переважної більшості кооперативних організацій процесу екстенсивних змін, зумовлених низькою ефективністю управління. Однак в окремих організаціях споживчої кооперації спостерігались інтенсивні зміни, зумовлені зростанням ефективності управління. Використання цієї моделі дозволить у подальшому здійснювати комплексну оцінку ефективності управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації, визначати вузькі місця та діагностувати основні проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання актуального наукового і практичного завдання обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної та соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки теоретичного і практичного спрямування:

1. Дослідження основних засад соціально-економічної природи споживчої кооперації, узагальнення теоретико-методологічних підходів зарубіжних і вітчизняних учених дозволили встановити, що всі класичні кооперативні форми господарювання мають неприбуткову соціально-економічну природу, яка визначається метою їх діяльності, що полягає не в отриманні прибутку, а в забезпеченні своїх пайовиків, які є рівноправними власниками та клієнтами кооперативного підприємства, необхідними товарами та послугами за собівартістю. Поняття «неприбуткова діяльність» у кооперативних підприємствах не означає відсутність прибутку чи отримання збитків. Цей термін означає лише те, що така економічна категорія як прибуток, не є метою кооперативної діяльності. Крім цього, прибуток у кооперативних формах господарювання з економічного погляду має іншу економічну природу, ніж у підприємницьких, бо отримується переважно від обслуговування власників-пайовиків.

2. Ідентифікація чинників впливу на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, дозволила встановити взаємозв'язок і взаємозалежність соціальної та економічної складових діяльності організацій та підприємств споживчої кооперації, на основі чого було зроблено висновок, що така економічна категорія як «прибуток» і показники, що розраховуються на його основі, недостатньо коректно відображають ефективність соціально-економічної діяльності кооперативних підприємств та організацій. Розроблено авторське визначення поняття «соціально-економічна ефективність споживчої кооперації», яке трактується як досягнення максимального соціального ефекту у разі забезпечення беззбиткової господарської діяльності кооперативних підприємств і організацій.

3. Здійснення систематизації основних підходів до оцінки ефективності соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації дозволило встановити, що соціально-економічна ефективність

споживчої кооперації характеризується не стільки економічною, скільки соціальною ефективністю, з огляду на це було зроблено висновок про помилковість традиційної оцінки ефективності діяльності кооперативних підприємств і організацій лише на основі економічних показників і доцільність використання для цієї мети й певних соціальних показників. При цьому соціально-економічна ефективність включає внутрішню (по відношенню до пайовиків, працівників, загалом організації) та зовнішню (по відношенню до держави та суспільства).

4. Визначення загальних тенденцій розвитку споживчої кооперації за 2011-2015 рр. показало, що з-поміж основних галузей діяльності споживчої кооперації в останні роки розвиваються переважно торгівля та ресторанне господарство. Заготівлі та виробництво споживчої кооперації практично втратили позиції на ринку. Підприємствам та організаціям споживчої кооперації стає все важче підтримувати свою конкурентоспроможність через вплив чисельних об'єктивних та суб'єктивних факторів, до яких, перш за все, належать неадаптованість до жорсткої конкуренції застарілого, орієнтованого на прибуток (а не на обслуговування пайовиків, як це є у більшості країн світу) механізму кооперативної діяльності та загальна економічна ситуація в країні.

5. Проведена діагностика фінансово-економічного стану підприємств та організацій споживчої кооперації України за допомогою показників фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, рентабельності та інших підтвердила попередній висновок про те, що кооперативним підприємствам та організаціям усе важче утримувати свої позиції на ринку. На підставі результатів проведеної оцінки ефективності управління прибутком організацій споживчої кооперації було сформовано авторське бачення особливостей реалізації механізму управління прибутком.

6. Оцінка соціальної складової діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації України засвідчила, що споживча кооперація продовжує втрачати позиції стосовно збереження своїх членів, залучення нових пайовиків до здійснення соціальних проєктів. Відбувається скорочення кількісного та якісного складу працівників підприємств та організацій споживчої кооперації. Пояснюється це слабкою мотивацією членства та низьким рівнем оплати праці, а також організаційно-структурними змінами в системі споживчої кооперації.

7. У процесі розробки нових напрямів підвищення ефективності підприємств і організацій споживчої кооперації було сформовано нову парадигму членства на основі запровадження принципу тотожності власників і клієнтів кооперативних підприємств. Крім цього, запропонована нова унікальна для України концепція механізму розподілу прибутку кооперативних підприємств і організацій у формі щорічних кооперативних виплат членам-пайовикам не пропорційно до їх паю, а відповідно обсягам користування послугами кооперативного підприємства чи організації (придбаних товарів або послуг). Також розроблено методичний інструментарій кооперативного управління на основі збалансованої системи економічних і соціальних

показників, запропоновано комплекс показників соціальної ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

8. З метою удосконалення прогнозування прибутку підприємств та організацій споживчої кооперації запропоновано новий підхід, який ґрунтується на використанні рівнянь ряду Фур'є, що дозволяє врахувати вплив сезонної складової на динаміку чистого прибутку та дає можливість спрогнозувати його значення. Крім цього, розроблена стратегічна карта розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації, в якій враховуються основні взаємозв'язки між елементами збалансованої системи показників організацій споживчої кооперації, дозволить менеджменту визначати проблеми функціонування і перспективи розвитку, приймати обґрунтовані управлінські рішення з метою підвищення ефективності соціально-економічної діяльності.

9. Розроблена матрична модель оцінки ефективності управління діяльністю кооперативних підприємств та організацій дає можливість здійснювати діагностику результативності діяльності для потреб різних категорій управлінського персоналу з метою прийняття дієвих управлінських рішень і створити передумови для довгострокового зростання ефективності підприємств та організацій споживчої кооперації України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділ у монографії:

1. Мілька А. І. Дослідження економічної сутності прибутку та його відображення у бухгалтерському обліку / А. І. Мілька // Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : монографія / за заг. ред. проф. О. М. Губачової. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 150–160.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Лугівська О. П. Прибуток підприємства: історичний та сучасний аспекти / О. П. Лугівська, А. І. Мілька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : «Економічні науки» – 2009. – № 3 (34). – С. 28–33. *Особистий внесок*: обґрунтовано сучасний та історичний аспект сутності прибутку, запропоновано авторське бачення сутності прибутку.

3. Мілька А. І. Аналіз сучасного інструментарію управління прибутковістю підприємства в ринкових умовах господарювання / А. І. Мілька // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 331–334.

4. Мілька А. І. Удосконалення механізму управління прибутком на торговельних підприємствах в умовах розвитку кризових явищ / А. І. Мілька // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 7. – С. 81–84.

5. Лугівська О. Діагностика як функція управління прибутковістю діяльності підприємства / О. Лугівська, А. Мілька, О. Артюх // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 242–245. *Особистий внесок*: обґрунтовано взаємозв'язок функції діагностики з іншими функціями управління прибутковістю.

6. Мілька А. І. Модель управління прибутком підприємств і організацій споживчої кооперації України / А. І. Мілька // Економіка, фінанси, право. –

2013. – № 6. – С. 23-27.

7. Мілька А.І. Діагностика ефективності управління прибутком підприємств і організацій споживчої кооперації України/ А.І. Мілька // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. Випуск 33: у трьох частинах, 2013. – Частина III. – С. 219-224.

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

8. Мілька А. І. Теоретичні та історичні засади формування соціально-економічної природи споживчої кооперації / А. І. Мілька // ScienceRise. Серія: Економічні науки. -2015. – № 9/1 (14) – С. 18-23.¹

9. Гончаренко В. В. Соціально-економічна ефективність кооперативних підприємств та національних кооперативних систем (нові теоретико-методологічні підходи) / В. В. Гончаренко, А. І. Мілька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : «Економічні науки» – 2016. – № 2 (74). – С. 9–17.² *Особистий внесок:* обґрунтування на основі міжнародного досвіду унікальності неприбуткової соціально-економічної природи кооперативних підприємств та організацій, зокрема споживчої кооперації.

10. Милька А. И. Планирование чистой прибыли предприятий и организаций потребительской кооперации Украины / А. И. Милька // Новая экономика. – 2013. – № 2 (62). – С. 178-184.

11. Мілька А. І. Стратегічний підхід до підвищення ефективності соціально-економічної діяльності споживчої кооперації / А. І. Мілька // Технологічний аудит та резерви виробництва. Серія: Економічні науки. - 2015. – № 5/5 (25) – С. 43-48.

В інших виданнях

12. Лугівська О. П. Політика управління прибутком як інструмент економічної безпеки бізнесу / О. П. Лугівська, А. І. Мілька // Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 15-16 травня 2009 р.). – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 122–123. *Особистий внесок:* систематизовано фактори та вимоги ефективного управління прибутком.

13. Лугівська О. П. Функції прибутку / О. П. Лугівська, А. І. Мілька // Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 13–14 трав. 2010 р.). – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – Ч. 1. – С. 135–137. *Особистий внесок:* запропоновано авторське бачення функцій прибутку.

14. Милька А. И. Проблемы управления прибылью на предприятиях Украины / А. И. Милька // Актуальные вопросы финансов, бухгалтерського учета и корпоративного управления: Материалы междунар. науч.-практ. конф.

¹ Міжнародні наукометричні бази : Index Copernicus, WorldCat, Directory of Open Access Journals, Open Academic Journals Index, Ulrich's Periodicals Directory

² Міжнародна наукометрична база : Index Copernicus

профессорско-преподавательського состава, студентов, аспирантов и молодых ученых вузов Российской Федерации, Украины и Белоруссии, (г. Ростов-на-Дону, 20 апр. 2010 г.). – Ростов-на-Дону, 2010. – С. 197–200.

15. Мілька А. І. Удосконалення механізму управління торгівельним прибутком в ринкових умовах господарювання / А. І. Мілька // Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України : Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 4–5 листоп. 2011 р.). – К. : Аналітичний центр «Нова економіка», 2011. – С. 34–36.

16. Мілька А. І. Сучасний інструментарій управління прибутковістю підприємств і організацій в ринкових умовах господарювання / А. І. Мілька // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 10–12 листоп. 2011 р.). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 552–553.

17. Мілька А. І. Принципи механізму управління прибутком торговельних підприємств споживчої кооперації України / А. І. Мілька // Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 26–27 квіт. 2012 р.). – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 291–293.

18. Мілька А. І. Напрями управління прибутком організацій споживчої кооперації України / А. І. Мілька // Перспективні питання економіки та управління : зб. матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Дніпропетровськ, 8-9 квіт. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – С. 107-109.

19. Мілька А. І. Чинники, що впливають на ефективність соціально-економічної діяльності споживчої кооперації / А. І. Мілька // Economics, Management, Law: Problems and Prospects: collection of scientific articles. – United Kingdom, Agenda Publishing House, 2015. – Vol. 1. - С. 226-230.

20. Мілька А. І. Еволюція змісту поняття кооперація на різних етапах її розвитку/ А. І. Мілька // Концептуальні шляхи розвитку в сучасних умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 25–26 берез. 2016 р.). – Київ : МІЦНД, 2016. – С. 10–14.

21. Мілька А. І. Удосконалення моделі адаптованого управління прибутком організацій та підприємств споживчої кооперації/ А. І. Мілька // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : зб. мат. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Переяслав-Хмельницький, 30-31 берез. 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький : 2016. – С. 52-55.

АНОТАЦІЯ

Мілька А. І. Ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами

економічної діяльності). – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтава, 2016.

У роботі обґрунтовано основні засади соціально-економічної природи споживчої кооперації; здійснено аналіз соціальної та економічної складових діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації та чинників, що впливають на їх ефективність; систематизовано основні підходи до оцінки ефективності діяльності організацій.

Проведено моніторинг стану та загальних тенденцій розвитку споживчої кооперації. Досліджено та охарактеризовано показники ефективності економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації. Удосконалено модель механізму управління прибутком для організацій споживчої кооперації.

Розроблено рекомендації щодо вдосконалення процесу управління підприємствами та організаціями споживчої кооперації та підвищення їх ефективності на основі використання системи збалансованих показників; розроблено методичний підхід до прогнозування ефективної економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації; запропоновано модель адаптивного управління соціально-економічною діяльністю підприємств та організацій споживчої кооперації.

Ключові слова: ефективність, інструментарій, кооперація, соціальна та економічна діяльність, підприємства та організації споживчої кооперації, прибуток.

АННОТАЦИЯ

Милька А. И. Эффективность социально-экономической деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», Полтава, 2016.

Диссертация посвящена решению актуальной проблемы усовершенствования управления предприятиями и организациями потребительской кооперации с целью повышения эффективности их деятельности. Потребительская кооперация имеет уникальную социально-экономическую природу, основанную на идее экономической самопомощи широким слоям населения с целью его самообеспечения необходимыми товарами и услугами. Предприятия и организации потребительской кооперации существенно отличаются своими целями и задачами от традиционных форм ведения бизнеса, поэтому занимают особое место в экономиках многих стран мира.

В работе обоснованы основные исторические этапы формирования социально-экономической природы потребительской кооперации. Выделены особенности потребительской кооперации и сформировано авторское видение этого понятия. Осуществлен анализ социальной и экономической составляющих деятельности организаций и предприятий потребительской кооперации и факторов, влияющих на их эффективность. Обоснованы

взаимосвязь и взаимозависимость социальной и экономической деятельности организаций и предприятий потребительской кооперации. Систематизированы основные подходы к оценке эффективности деятельности организаций, предложена классификация видов эффективности деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации.

Проведен мониторинг состояния и общих тенденций развития потребительской кооперации. Среди основных отраслей деятельности потребительской кооперации в последние годы развиваются преимущественно торговля и общественное питание. Заготовки и производство потребительской кооперации практически потеряли позиции на рынке. Исследованы и охарактеризованы показатели эффективности экономической деятельности предприятий и организаций потребительской кооперации. Усовершенствованы понятие и модель механизма управления прибылью для организаций потребительской кооперации.

Охарактеризована социальная деятельность предприятий и организаций потребительской кооперации Украины. Определены основные формы и инструменты реализации социальной миссии предприятиями и организациями потребительской кооперации Украины. Осуществлена оценка эффективности социальной деятельности потребительской кооперации Украины.

Разработаны рекомендации по усовершенствованию процесса управления предприятиями и организациями потребительской кооперации и повышения их эффективности на основе использования системы сбалансированных показателей, включающей такие составляющие, как обучение и развитие, внутренние бизнес-процессы, клиенты, финансы и пайщики, что позволяет учитывать особенности функционирования предприятий и организаций потребительской кооперации. По каждой из этих составляющих определены цели, которых стремится достичь предприятие, и набор ключевых показателей эффективности, отражающих уровень достижения целей, а именно: доля прибыли потребительских обществ или райпотребсоюзов, направленная на развитие соответствующих территориальных общин; часть прибыли, направленная на различные образовательные мероприятия для членов и работников потребительской кооперации; отклонение цен предприятий и организаций потребительской кооперации от среднерыночных цен; доля прибыли, которая возвращается членам пропорционально пользованию услугами потребительского общества или райпотребсоюза; процент охвата населения членством в потребительской кооперации; темпы роста членства в потребительской кооперации. Разработана стратегическая карта развития предприятий и организаций потребительской кооперации, учитывающая основные взаимосвязи между элементами сбалансированной системы показателей предприятий и организаций потребительской кооперации Украины. К общей стратегической карте разработана матрица для предприятий или организаций потребительской кооперации, которая отражает основные мероприятия по повышению эффективности их социально-экономической деятельности по основным видам их деятельности.

Разработан методический подход к прогнозированию эффективной экономической деятельности предприятий и организаций потребительской

кооперации, который основывается на использовании уравнений ряда Фурье и позволяет учесть влияние сезонной составляющей на динамику чистой прибыли. Данный методический подход к прогнозированию чистой прибыли дает организациям перспективы для будущей успешной деятельности в достижении поставленных целей. Прогнозные расчеты прибыли важны не только для самих организаций потребительской кооперации, но и для акционеров, инвесторов, поставщиков, кредиторов, банков, которые влияют на деятельность потребительской кооперации.

Предложена модель адаптивного управления социально-экономической деятельностью предприятий и организаций потребительской кооперации, основанная на использовании матричного метода с расчетом обобщающего показателя эффективности. Использование данного подхода позволит осуществлять комплексную оценку эффективности управления предприятиями и организациями потребительской кооперации, определять проблемные участки и диагностировать основные проблемы, которые приводят к уменьшению эффективности.

Ключевые слова: эффективность, инструментарий, кооперация, социальная и экономическая деятельность, предприятия и организации потребительской кооперации, прибыль.

SUMMARY

Mil'ka A. I. The Efficiency of Social and Economic Activity of Enterprises and Consumer Cooperatives. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics. Specialty 08.00.04 – Business Economics and Management (by Economic Activity). – Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Poltava, 2016.

The grounds of social and economic nature of consumer cooperatives have been substantiated in the given work. Social and economic components of enterprise and consumer cooperative activity as well as the factors affecting their efficiency have been analysed. The main approaches to organization performance assessment have been systematized.

Current state and trends in consumer cooperatives development have been monitored. Indices of enterprise and consumer cooperative economic performance have been studied and described. The model of profit management mechanism to be used for consumer cooperatives has been improved.

The author has worked out the guidelines for the enhancement of managing enterprises / consumer cooperatives and raising their performance due to the uses of well-balanced indices. The model of adaptive management of social and economic activity of enterprises and consumer cooperatives has been suggested.

Keywords: efficiency / performance, tools, co-operation, social and economic activity, enterprises and consumer cooperatives, profit.